PORTE AKADEMİK

Sayı: 8 / Müzik ve Dans Araştırmaları Dergisi

Müzikolojide Güncel Yaklaşımlar Özel Sayısı

/

Special Issue on Recent Trends in Musicology

PORTE AKADEMİK

Müzik ve Dans Araştırmaları Dergisi/
Journal of Music and Dance Studies

Sayı/Volume: 8

Müzikolojide Güncel Yaklaşımlar Özel Sayısı/
Special Issue on Recent Trends in Musicology

Uluslararası Hakemli Süreli Yayın/
International Periodical

İTÜ TMDK Adına Sahibi/Registered
Adnan Koç

Genel Yayın Yönetmeni/ Executive Director
Şehvar Beşiroğlu

Yayın Yönetmenleri/Editorial Directors
Şehvar Beşiroğlu
Songül Karahasanoğlu
Nilgün Doğrusöz
Cihat Aşkın
Erol Parlak

Yayın Koordinatörü/Coordinator
Gözde Çolakoğlu Sarı
Burcu Yıldız

Teknik Yönetmen/Technique Director
Burcu Yıldız

Editörler/Editors
Belma Kurtişoğlu
Gözde Çolakoğlu Sarı
Gonca Girgin Tohumcu

Yayın Kurulu / Editorial Board

Şehvar Beşiroğlu
Münir Nurettin Beken
Nilgün Doğrusöz
Walter Feldman
Songül Karahasanoğlu
Can Karadoğan
Nermin Kaygusuz
Adnan Koç
Belma Kurtişoğlu
Fırat Kutluk
Claire Levy
Irene Markoff
Serpil Murtezaoğlu
Nihal Ötken
Erol Parlak
Helen Rees
Gözde Çolakoğlu Sarı
Martin Stokes
Nail Yavuzoğlu

Hakem Kurulu/Referees

Şebnem Aksan
Eray Altınbüken
Cihat Aşkın
Ruhi Ayangil
Dilek Batıbay
Erol Belgin
Şehvar Beşiroğlu
Nilgün Doğrusöz
Süleyman Erguner
Ali Ergur
Ayhan Erol
İştar Gözaydın
Fevziye İnal
Arda İnceoğlu
Helmi Jarviluoma
Can Karadoğan
Songül Karahasanoğlu
Nermin Kaygusuz
Adnan Koç
Çağlayan Kovanlıkaya
Belma Kurtişoğlu
Bülent Kurtişoğlu
Bekir Küçükay
Tülin Malkoç
Özkan Manav
Metin Munzur
Mustafa Otrar
M. Ali Özdemir
Sinem Özdemir
Aslıhan Eruzun Özel
Neva Özgen
Arzu Öztürkmen
Erol Parlak
Robert Reigle
Gözde Çolakoğlu Sarı
Levent Soysal
Martin Stokes
Hakan Şensoy
Kıvılcım Yıldız Şenürkmez
Bülent Tanju
Feza Tansuğ
Atilla Coşkun Toksoy
Ayşegül Kostak Toksoy
Mutlu Torun
Tolga Tüzün
Hasan Uçarsu
İlhan Usmanbaş
Mehmet Nuri Uygun
Metin Ülkü
David J. Walters

Yazışma Adresi / Contact

İTÜ TMDK
İdari Bina, Maçka Kampüsü, 34657
Phone nm: +90 212 248 90 87/119
Fax: +90 212 240 27 50
e-mail: porteakademik@gmail.com

Kapak ve İç Tasarım/Cover and Graphic Design
Cenkler Matbaa

Baskı/Print
Cenkler Matbaa
www.cenkler.com

ISSN: 2146-2453

Eylül 2013

PORTE AKADEMİK MÜZİKOLOJİDE GÜNCEL YAKLAŞIMLAR ÖZEL SAYISI

/

PORTE AKADEMİK SPECIAL ISSUE ON RECENT TRENDS IN MUSICOLOGY

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Sunuş 7
Prof. Songül Karahasanoğlu

(B)ağsal Düşünce Çerçevesinde Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki 10
Müzikal Farklılıkların İzahı
Abdullah Akat, Songül Karahasanoğlu

Gelenekselden Popülere 20. Yüzyıl Türk Makam Müziği 22
Üretimlerinde Değişimin İzleri
Ahmet Tohumcu, Nilgün Doğrusöz

Türkiye, Arap (Mısır-Suriye) ve İran'da Ney İcraları ve Karşılaştırmaları 38
Ali Tüfekçi, Ş. Şehvar Beşiroğlu

Onnik Dinkjian'ın Müzikal Kimliğinde Kültürel Bellek ve Memleket İzleri 53
Burcu Yıldız, Ş. Şehvar Beşiroğlu, Robert Reigle

Kanun Kayıt Teknikleri İçin Öneriler 64
Can Karadoğan, Ş. Şehvar Beşiroğlu

İşitsel Zaman Çizelgesi ve Ritim Araştırmalarına Katkısı 77
Cevdet Erek, Ş. Şehvar Beşiroğlu

Türkiye'de Eğitimciler Tarafından Yazılmış Piyano Başlangıç Metot ve Eserleri 89
Ceylan Ünal, Cihat Aşkın

Dalcroze Eurhythmics Yaklaşımı ile Hazırlanmış, 101
36-72 Aylık Çocuklar İçin Müzikli Bir Oyun Örneği
Deniz Özdemir Tunçer, Nilgün Doğrusöz

Popüler Müziğe Yapısal Bakış 115
Eray Altınbüken, Ş. Şehvar Beşiroğlu

Mekansesi Besteciliği, Çağdaş Estetik Özelliklerin ve 126
Aeterna Pulchritudo Eserinin İncelenmesi
Erdem Helvacıoğlu, Ş. Şehvar Beşiroğlu

Kültürel Gösterim Biçimlerinde Müzikal Semboller: Kemaliye (Eğin)'de Geleneksel Evlenme Ritüelleri 139
Merve Eken Küçükaksoy, Ş. Şehvar Beşiroğlu

Uzatma Teorilerinin Makam Musikisine Uygulanabilirliği; Döngüsel Bir Analiz Modeli 155
Ozan Baysal, Ş. Şehvar Beşiroğlu

Rio De Janeiro, Samba Okulları, Şehrin Tarihi, Kölelik, Irkçılık ve Samba Şarkılarında Bulunan Sembolik Özgürlük 169
Pınar Erdoğdu, Ş. Şehvar Beşiroğlu, Robert Reigle

Çalgılar İçin Bir Kayıt Teknikleri Belirleme Metodu Önerisi 182
Sertaç Kakı, Songül Karahasanoğlu

Julien Jalâled-DineWeiss - Kanun'un Akortlaması İçin Yeni Bir Öneri 197
Stefan Pohlit, Ş. Şehvar Beşiroğlu

Orta Anadolu Abdal Şarkıcılığı'nda Şarkıcı Formantı Bulguları 212
Şahin Saruhan, Erol Parlak

Hünsa Sesli Postmodern Bir Aktör: Zeki Müren 226
Şeyma Ersoy Çak, Ş. Şehvar Beşiroğlu

İstanbul'un Sesleri: Soundscape Çalışmaları ve Politik Eylemin Sessel İfade Biçimleri 239
Şirin Özgün, Ş. Şehvar Beşiroğlu, Robert Reigle

Klasik Gitarda Çağdaş Teknikler 250
Tolgahan Çoğulu, Ş. Şehvar Beşiroğlu

Müzik Pazarında Yerel Üretimler: World Music'ten Tekno-Roman'a 263
Z. Gonca Girgin Tohumcu, Ş. Şehvar Beşiroğlu, Arzu Öztürkmen

SUNUŞ

2010 yılından beri yayın hayatında olan Porte Akademik dergisinin bu anlamlı sayısında önsöz yazmak bana teklif edildiğinde mutlulukla kabul ettim. Bu sayıda İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde yer alan "Müzikoloji ve Müzik Teorisi" doktora programının ve "Müzik (MIAM)" doktora programının mezun ettiği öğrencilerin ve öğretim üyelerinin hazırladıkları makaleler yer almaktadır. Hepsi ayrı bir değer olan alanlarında başarılı bu genç akademisyenlerimizin doktora tezleri kapsamında hocaları ile birlikte yazdıkları makalelerin yer aldığı bu özel sayının çok ses getireceğine inanmaktayım. Çok geniş bir yelpazede yazılmış olan bu makaleler müzik teorisinden, düşünce teorilerine, müzik teknolojisinden popüler müziğe, müzik eğitiminden tarihsel ve deneysel çalışmalara kadar uzanmaktadır.

Abdullah Akat'ın çalışması uzun süren alan araştırmasından sonra Doğu Karadeniz Bölgesi müziklerinin değişim sürecinde, müzikal farklılıkların oluşumları ve ortaya çıkardığı sonuçları kapsamaktadır. Bu çözümlemenin kuramsal çerçevesini, müzikoloji alanında ilk kez kullanılacak olan (b)ağsal düşünce oluşturmaktadır. Müzikolojide ilk kez uygulanması açısından değişik bir yaklaşımdır. Makalede bölge müzikleri, içinde birçok ağı barındırmakta ve bu ağlar küçük köyler içerisinde bile varlıklarını sürdürebilmektedir ve (b)ağ haline nasıl dönüştükleri okunabilir. Bir başka saha araştırması sonucunda ortay çıkan makalede ise F. Merve Eken Küçükaksoy, kültürel gösterim biçimlerinde müzikal sembolleri aramaktadır. Bunun için Kemaliye (Eğin)'de geleneksel evlenme ritüellerini incelemiş ve bunların içinde değişim ve müziğin de topluluk yaşamı içinde, kültürün yansıtılması ve belirli sembolleri barındırması açısından önemli olduğunu anlatmıştır.

Eray Altınbüken, müzik bilimi çalışmalarında son yirmi yılın araştırma alanına girerek "Popüler müziğe yapısal bakış" başlığı altında bir makale ile okura kavuşuyor. Bu bakış yaygın olanın aksine diğer disiplinlerden yaralanarak popüler müziği çözümlemek değil sadece müzik tarafından bakarak anlamlandırmak üzerinedir. Bir diğer popüler müzik çalışması "Hünsa Sesli Postmodern Bir Aktör: Zeki Müren" adlı makalede görülmekte. Şeyma Ersoy Çak, Hünsa ses tonu üzerinden yazılan makalede Zeki Müren postmodern bir aktör olarak konulmuş ve bunu destekleyen unsurlar üzerinden makale geliştirilmiştir. Bir anlamada yakın müzik tarihimizi de burada görmek mümkündür. Z. Gonca Girgin Tohumcu, son yıllarda öne çıkan World Music üzerinden hareketle ve yerel bir doku olan Tekno-Roman'ı incelemiş olduğu makalesini bizimle paylaşıyor. Türkiye popüler müzik pazarının 20. yüzyılın ikinci yarısından beri var olan ancak 2000li yıllardan beri önemli üretimlerinden olan "Roman Oyun Havaları"nı ve onun çevresinde gelişen algıyı, genel ortamı okura sunuyor.

Erdem Helvacıoğlu'nun çalışmasında Elektroakustik müzik formu, niteliği olan mekansesi (soundscape) üzerine yapılmış ve yine bu anlayışla oluşturulan "Aeterna Pulchritudo" adlı eseri birçok farklı estetik ve teknik özellikleri de göz önüne alınarak detaylı olarak analiz edilmiştir. Sertaç Kakı ve Can Karadoğan'ın makaleleri ise müzik teknolojisi üzerine odaklanmıştır. Kakı, tanbur çalgısı özelinde gerçekleştirilen ve dinleyici kitlenin estetik yargılarını araştıran bir çalışmanın sonuçlarını ve tanbur çalgısının kayıt teknikleri üzerinden geliştirdiği metodu okur ile paylaşmıştır. Karadoğan ise genel stüdyo kayıtlarında mikrofonlama tekniklerini kanun çalgısına uyarlamış,

araştırmaya özel bazı makamsal etütler yazmış ve bunları kaydederek guruplara dinletmiş bu araştırmanın sonuçlarını paylaşmıştır.

Bir diğer teknik ve içinde öneriler barındıran çalışma da Stefan Pohlit'e ait. Orta-Doğu makam müziğinin önde gelen kanun icracılarından biri olan Julien Jalâl Ed-Dine Weiss'in çalışmalarını hem pratik bir icracı, hem de bir teorisyen olarak detaylı bir şekilde makale çerçevesinde bize anlatmaktadır. E. Şirin Özgün, "soundscape" çalışması yaparak bunun İstanbul'da sokakta gerçekleşen politik eylemlere ne şekilde uygulanabileceğini tartışmaktır. Bunu İstanbul'u baz alarak "soundscape" terimini kent ve küreselleşme bağlamında tarihsel bir akışkanlığa sahip, kültürel ve bilişsel kodlarla yüklü sessel çevre olarak görmekte, belli günlerde kutlanan bayramlar, şenlikler ve protestoların özelinde anlatmaktadır. Şahin Saruhan'ın, halk müziği icracılığının önemli bir türü olan bozlak'ın vokal icracısı olan ve geleneksel aktarım yolu dışında herhangi bir formal eğitim sürecinden geçmemiş yedi yerel icracının şarkıcı formant'ı açısından analiz edilerek elde edilen bulguları istatistikî olarak değerlendirdiği çalışmasını burada okumak mümkündür. Ahmet Tohumcu'nun, Türk Makam Müziği üretimlerinin Osmanlı dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı sonrası modernleşme etkisi ile maruz kaldığı ideolojik akımlar ve özellikle 1980'lerden itibaren baş gösteren küreselleşme gibi faktörlerle kültürel açıdan oldukça dinamik bir toplum içerisinde değişimi üzerine yoğunlaştığı yazısını okuyacaksınız.

Deniz Özdemir Tunçer, bizi başka bir alana götürerek Dalcroze Eurhythmics yaklaşımını 36-72 aylık çocuklar üzerinde uyguluyor ve bunun sonuçlarını bizimle paylaşarak çeşitli önerilerde bulunuyor. Bir diğer müzik eğitimi üzerine yazılmış makale de E. Ceylan Ünal Akbulut'a ait. Yazar Türk piyano eğitimcileri tarafından yazılmış piyano başlangıç eğitimi metot ve eserleri üzerine yoğunlaşarak eleştirel bir yazı hazırlamış ve bu konuda çeşitli önerileri bizimle paylaşmaktadır. Ali Tüfekçi, ney çalgısı özelinde Türkiye başta olmak üzere Mısır, Suriye ve İran bölgelerinin icra tarzlarını karşılaştırıyor ve bunların kültürel etkileşimleri üzerine odaklanıyor.

Burcu Yıldız'ın makalesinde, Amerika'da yaşamakta olan Diyarbakırlı müzisyen Onnik Dinkjian'ın müzikal kimliği; kültürel bellek, diaspora ve memleket kavramları üzerinden ele alınmaktadır. Diasporada şekillenen müzisyen kimliğin ve mekânsal anlamda hiç deneyimlenmemiş olan bir memleket tasavvurunun nasıl bir performans alanına dönüştüğü tartışılmaktadır. Ozan Baysal, Batı müziği analizinde özellikle geçtiğimiz yüzyılda yaygın bir şekilde kullanılan "uzatma" (prolongation) analizi yöntemlerinin makam musikisi analizine uygulanabilirliğini sorgulayarak cümle ritmi ve zaman, seyir ve usul gibi yapısal ilişkilerin analizinde kullanılabilecek alternatif bir model oluşturmaktadır. Tolgahan Çoğulu klasik gitarda çağdaş teknikleri ve kategorizasyonu çeşitli başlıklar altında; vurmalı teknikler, mikroton teknikleri, alet kullanımı, parmak vurma teknikleri, multifonikler, hazırlanmış gitar ve diğer teknikler özelinde incelemekte ve çağdaş klasik gitar repertuarındaki eserlerin analizini yapmaktadır. Pınar Erdoğdu, Brezilya'nın Rio de Janerio kentinde yer alan samba okullarını ve samba şarkılarını şehrin tarihsel bağlamında kölelik ve ırkçılık temaları üzerinden aktarmaktadır. Cevdet Erek'in işitsel zaman çizelgelerine odaklandığı araştırmasında ise konvansiyonel zaman ölçüm araçlarıyla tespit edilebilen doğal, biyolojik, sosyal vb. ritimlerin ve zamansal ilişkilerin toplu olarak kavranabilmesi için ses ortamının kullanım olanakları incelenmektedir.

Bu sayıda yer alan makalelerin birçoğu İTÜ dergisinde yayınlanması düşünülen yazılardı ancak yayın hayatı son bulan derginin makaleleri Porte Akademik'te yayınlama kararı alındı. Bundan önceki süreçte makaleleri yayıma hazırlayan İTÜ dergisi Sosyal Bilimler Serisi çalışanları Prof. Dr. Ergün Toğrol'a, Prof. Dr. Ahsen Özsoy'a, Prof. Dr. Nebiye Musaoğlu'na vermiş oldukları emeklerden dolayı teşekkür ederiz.

Prof. Songül Karahasanoğlu

(B)AĞSAL DÜŞÜNCE ÇERÇEVESİNDE DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ'NDEKİ MÜZİKAL FARKLILIKLARIN İZAHI

*Abdullah Akat**
Songül Karahasanoğlu

Özet

Bu araştırma, Doğu Karadeniz Bölgesi müziklerinin değişim sürecinde, müzikal farklılıkların oluşumları ve ortaya çıkardığı sonuçları kapsamaktadır. Nesilden nesile taşınmanın, taşıyıcı kişilerin, mekanların, kitle iletişim araçlarının etkileri ve bunların gündelik pratiklerde gözlemlenmesi ile konunun çözümlenmesi amaçlanmaktadır. Bu çözümlemenin kuramsal çerçevesini, müzikoloji alanında ilk kez kullanılacak olan (b)ağsal düşünce oluşturmaktadır. Alan araştırmaları ve sonucunda oluşan kişisel deneyimler de çalışmanın yönünü belirlemektedir. (B)ağsal düşünce, toplum tanımı, tekilliklere önem vermesi, "kök-sap" anlayışı, eyleyen-ağ yaklaşımı, tekrar ve taklit konusuna eğilmesi gibi özellikleriyle bu alanda yepyeni bir bakış açısının yakalanmasını sağlamış, bölge müziklerinin değişim sürecinin açıklanma çabasına önemli bir ivme ve dinamik kazandırmıştır. (B)ağsal düşüncenin 'toplum'a bakış açısı, bölgedeki müzikal farklılıkların açıklanmasında temel oluşturacaktır. Ardından eyleyenlerin ve kurdukları ağların içerisinde derinleşecek olan bu farklılıklar, (b)ağsal düşüncenin 'tekrar' ve 'taklit'e yüklediği anlamlarla şekillenecektir. De Tarde (2004) ve Latour'un (2002) 'toplum' anlayışları tekilliğe ve topluma miyop bakmaya odaklanmaktadır. Bölge müziklerinin farklılığının temelinde bulunan faktörlerden biri de sahip olma arzusudur ve bu arzu bölgedeki topluluklar, kişiler, yerleşimler gibi eyleyenler arasında bir çatışma konusudur. Kısacası, bölge müzikleri, içinde birçok ağı barındırmakta ve bu ağlar küçük köyler içerisinde bile varlıklarını sürdürebilmektedir. Bu köylerin içerisindeki müzikal yapı farklılıkları, dil, din, ırk farkı gözetmeyen küçük yerel ilişkiler ve etkileşimlerle (b)ağların oluşmasına yol açmıştır. Bu sebeple, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin geçirdiği süreç değerlendirilerek eyleyenler ve ağlar belirlenmeye çalışılacaktır. Devamında da eyleyen – ağların oluşturdukları bağların, (b)ağ haline nasıl dönüştükleri ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: (B)ağsal düşünce, Doğu Karadeniz Bölgesi, değişim, yerel müzik.

INTERPRETATION OF THE MUSICAL DIFFERENCES IN THE EAST BLACK SEA REGION WITHIN THE FRAMEWORK OF (NET)TACHMENTAL THOUGHT

Extended abstract

The aim of this research is to explain the musical differences in the process of change in music of the East Black Sea region from generation to generation; define the effects of the people, places and mass media that cause them, observe them in daily practice and

* Bu makale, birinci yazar tarafından İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzikoloji ve Müzik Teorisi Doktora Programında tamamlanmış olan "(B)ağsal Düşünce Çerçevesinde Doğu Karadeniz Bölgesi Müziklerinin Değişim Süreci" adlı doktora tezinden hazırlanmıştır.

analyze these types of issues. (Net)tachmental thought, which will be used for the first time in the field of musicology, forms the theoretical framework for this analysis. The personal experiences gained from the field conclude researches that determined the direction of this work over the years. (Net)tachmental thought has contributed toward the formation of new point of view in this area through its features that include: The definition of society; attaching of importance to singularities; the concept of "rhizome;" explanation of actant networks; and addressing the subjects of repetition and imitation; and lending acceleration and a dynamism to efforts toward explaining the process of change in regional music. The viewpoint of (net)tachmental thought towards "society" provides a basis for the explanation of the musical differences in the region. Deepening in the actants and networks they have formed, the differences will shape the (net)tachmental thought arising from the 'repetition'and the 'imitation'. De Tarde's (2004) and Latour's (2002) concepts of "society" focus on the myopic views of singularity and society. One of the factors behind differences in regional music is the issue of possession and consequent conflicts between actants such as communities, individuals, and locations within the region. For instance, a kemençe melody from a community in a specific location will be approached. When a performer listens for the first time to the melody performed by another kemençe player and likes it, he then desires it. The issue to be solved begins here; because the issue of whether the melody is a product of the location or the performer's community is ambiguous. When the melody is received, the person who receives it associates the melody with himself rather than himself with the melody. Consequently, he claims the melody by believing in its existence. In this case the melody has two different owners, two different performances and belongs to two different locations. If we look at the previous situation, the ambiguous melody in location A became owned. This transformation continues with the differences it has created. Music is not a new and individual product. Melodies that have been passed from generation to generation since the dawn of humanity appear in the works of famous composers as a part of these transformations. As a result of these transformations, the differences continually increase, and various performers in various locations go on associating what they have heard previously themselves, desiring them. Prominent concept in this continuum is in Deleuze's approach of "repetition" and "imitation." I.e. there is a concept that transfers the thought unchanged and with "simple repetition," and another concept that changes the thought with an individual creation and "covert/complex repetition." Accordingly, people or tools doing "simple repetition" cannot be an actant, but people or tools doing "covert/complex repetition" can be. The increase in the number of actants means the formation of new networks. As a result, there may be different networks even in a single small area such as a village. In short, there are many networks in the music of the East Black Sea Region, and these networks can continue their existence even in small villages. The differences in musical structure in small villages form attachment interactions and small-scale local relationships without distinction of language, religion or race. In order to analyze how such attachments are formed, it is necessary to analyze the structures which differ in musical aspect, determine the differing elements, analyze their relationship with neighboring locations, and know the climatic and geographic features, the historical background, and the movements which draw upon such elements. Finally,

the power of the actant, the quality of the interaction and the networks formed will continue changing along with the natural change of the world; and the structures we are attempting to establish will change as well. But (net)tachmental thought is efficient in evaluating all the differing components across periods, and thus shedding light on and analyzing the process. Therefore, this must be questioned because if there is a single unchanging truth over time, it is truth of change itself.

Keywords: (Net)tachmental thought, the East Black Sea Region, change, local music.

Giriş

Bu araştırmada, Doğu Karadeniz Bölgesi müziklerinin değişim sürecinde müzikal farklılıkların oluşumları, sebep ve sonuçları ile açıklanmaya çalışılmıştır. Nesilden nesile taşınmanın, taşıyıcı kişilerin, mekanların, kitle iletişim araçlarının etkileri ve bunların gündelik pratiklerde gözlemlenmesi ile konunun çözümü amaçlanmaktadır. Bu çözümlemenin kuramsal çerçevesini, müzikoloji alanında ilk kez kullanılacak olan (b)ağsal düşünce oluşturmaktadır. Alan araştırmaları ve sonucunda oluşan kişisel deneyimler de çalışmanın yönünü belirlemektedir. (B)ağsal düşünce, toplum tanımı, tekilliklere önem vermesi, "kök-sap" anlayışı, eyleyen-ağları açıklaması, tekrar ve taklit konusuna eğilmesi gibi özellikleriyle bu alanda yepyeni bir bakış açısının yakalanmasını sağlamış, bölge müziklerinin değişim sürecinin açıklanma çabasına önemli bir ivme ve dinamik kazandırmıştır. (B) ağsal düşüncenin 'toplum'a bakış açısı, Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki müzikal farklılıkların açıklanmasında temel oluşturacaktır. Ardından eyleyenlerin ve kurdukları ağların içerisinde derinleşecek olan bu farklılıklar, (b)ağsal düşüncenin 'tekrar' ve 'taklit' e yüklediği anlamlarla şekillenecektir. Doğu Karadeniz Bölgesi müziklerinde oluşan farklılıklar, etkileşim alanlarında yapılan alan çalışmaları ile desteklenerek sonuca gidilecektir.

(B)ağsal düşünce ve sahip olma

De Tarde (2004) ve Latour'a göre (2002) 'toplum' anlayışları tekilliğe ve topluma miyop bakmaya odaklanmaktadır. Akay'ın Tarde'dan aktardığına göre; "tekil olan birey değil, onun çokluğudur; her bir bireyleşme eğilimi kolektif olmaya devam etmektedir. Herkes bir toplumdur. Toplum insanların içinde oldukları alan olmaktan çok, toplumlar insanların içindedir. İnsanlar toplumda değil, toplumlar bir insanın içinde vardır... Tekil düşünce çoğulluğumuzu göstermektedir." (Akay, 2004). De Tarde'ın toplum bilim anlayışını günümüze taşıyan Latour'un 'eyleyen – ağ kuramı' (actor-network theory) ise "mikro düzey (yüz yüze etkileşimler, yerel alanlar, üyeler, katılımcılar, fail, birey vb.) ve makro düzey (toplum, normlar, değerler, kültür, yapı vb.) arasında hep bir şey kaçırdığı sonucuna ulaşan ve bir türlü tatmin olamayan toplumbilimcinin müteakip bakış açılarındaki değişim hareketine odaklanmaktadır." (Latour, 1999). (B)ağlar, "son derece değişik biçimlerde herkesin tek tek ve karşılıklı olarak birbirine sahip olması" ile oluşmaktadır ve toplumun tanımı da budur. "De Tarde, var olmayı, ünlü (Düşünüyorum, o halde varım!) (Cogito, ergosum!) mottosu yerine arzu ve inanç güçleri ile sahip olma edimini birleştirerek ifade eder: "İstiyorum, inanıyorum, o halde sahibim!" (Yetişkin, 2008). Arzu etmek ve inanmak sahip olma duygusunu oluşturmaktadır. Buradan hareketle günümüzde müzik alanındaki farklılık yaratan en önemli faktörlerden birinin 'sahip olma' çabası olduğu söylenebilir. Doğu Karadeniz Bölgesi müziklerine baktığımızda, bölge müzikleri-

nin farklılığının temelinde sahip olma arzusunun yattığı görülebilir ve bu arzu Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki topluluklar, kişiler, yerleşimler gibi eyleyenler arasında sürekli bir çatışma konusudur. Buna göre, arzu etmek ve inanmak kavramlarına biraz daha yaklaşmakta fayda vardır. Örnek olarak, A yerleşimindeki herhangi bir topluluktan bir kemençe ezgisi ele alınacaktır. Bir kemençeci tarafından icra edilen ve ilk kez duyulan ezgi başka bir icracı tarafından dinlenerek beğenildiği takdirde, beğenen kişi tarafından arzu edilmektedir. Bundan sonrası ise, çözümlenmesi gereken bir karmaşıklıktır. Çünkü bu ezginin, o yerleşimden veya o anda icra eden kişinin mensubu olduğu bağdan (topluluktan) kaynaklı olup olmadığı muğlaktır. İcracı dinlediği ezgiyi alırken kendini ezgiye benzetmek yerine, ezgiyi kendine benzetmektedir. Bu arzunun sonucunda da, ortaya çıkan ezginin varlığına inanarak, sahip olma iddiasını taşır. Bu halde, ezginin bilinen iki farklı sahibi, iki farklı icrası ve iki farklı yerleşime aidiyeti oluşmaktadır. Daha evveline bakılacak olunursa, A yerleşimindeki ezginin nasıl sahiplenildiği durumu da muğlak olduğu için, bu dönüşüm oluşturduğu farklılıklar ile birlikte devam etmektedir. Bilindiği üzere, müzik yeni ve bireysel bir üretim değildir. İnsanlığın ilk varlığından beri nesilden nesile, kulaktan kulağa aktarılan ezgiler, en büyük bestecilerin eserlerinde bu dönüşümlerin bir parçası olarak yer almaktadır. Bu dönüşümler sonucunda farklılıklar sürekli artmakta, çeşitli yerleşimlerde, çeşitli icracılar kendilerinden bir öncekini veya duyduklarını arzulayarak kendilerine benzetmeye devam etmektedir. Doğu Karadeniz Bölgesi müziklerinin kökenini aramak, bu sebeplerle sonucu çözümsüz bir çabadan ibarettir. Bunun yerine bölge müziklerinin bahsedilen farklılıklarının değerlendirilerek değişme sürecinin doğru analiz edilmesi, bölge müziklerinin geleceğine yön verilebilmesi adına kısırlaşmış köken arama tartışmalarına göre çok daha değerli bir çabadır. (B)ağsal düşünce bu durumda Deleuze ve Guattari'nin (1990) "köksap" kavramından beslenir. Buna göre köksap anlayışı, "kökü olup, o kökten itibaren dallana budaklana ilerleyen bir düşünce silsilesi değil... herhangi bir yerden bir anda ortaya çıkan ve çıktığı yerle kökensel bir bağı olmadan yeni ağlar kurmakta olan ilişkiler"e (Akay, 2002) odaklanmaktadır.

Eyleyen (actor/actant)

Bu farklılıkları meydana getirebilme kudretine sahip olan herşeye (b)ağsal düşünce içinde 'eyleyen' denilmekte ve insan olan eyleyenler (actor) ve insan olmayan eyleyenler (actant) olarak ayrılmaktadır. İnsan olan eyleyenler (actor), toplumun belli bölümlerinde veya kendi etkinlik sahaları içerisinde sahip oldukları kültür ürünlerini, bir başka deyişle sahip oldukları deneyimleri tekrar ve taklit ile birlikte, bu deneyimleri yaşatma kaygısı olarak veya olmayarak, insancıl içgüdüyle hareket eden, bunun sonucunda kültürel mirası aktarmak ve özgür ürünlerle değiştirip yaygınlaştırmak gibi faaliyetlerde bulunan kişilerdir. Bunlar, âşıklar, kaynak kişiler, derlemeciler, folklorcular, gezginler, çalgıcılar vb. olabilir. Burada en önemli nokta, bu kişilerin değiştirme yetisine sahip olmalarının gerektiğidir. İnsan olmayan eyleyenler (actant), günümüzde kurdukları ağlarla en etkin ilişkileri oluşturan ve eyleme dönüştüren eyleyenlerdir. Hatta birçok durumda insan olan eyleyenlerin ağları, bu tür eyleyenlerle de ilişki kurmak mecburiyetindedir. Bunların içinde en önemli yeri kitle iletişim araçları olarak bilinen tv, radyo, internet vb. oluşturmaktadır. Fakat bu bir çalgı, bir ses, bir kurum veya bir mekan da olabilir. Eyleyenler bu farklılıklar üzerinden bir takım ağlar kurmaktadır ve bu ağlara bağlı olan her birey, güçlü ya da zayıf bağlarla ilişki kurmakta ve eylemlerini gerçekleştirmektedir. Örnek olarak, bir yaylada kurulan ağ (network), hangi topluluktan olursa olsun, o yaylaya çıkan insanları kökenine, diline, dinine bakmaksızın yüzyıllarca aynı ağın içinde ilişkilendirmiş ve gündelik pratiklerindeki eylemlerini ortaklaştırmıştır. Bunun gibi sebepler, farklı-

lıkların belirginleşmesine ve bir süreç olarak devamlılığına yol açmış, köken kavramını tamamen yok etmiştir. Bu devamlılık içinde, nesilden nesile aktarım konusunda öne çıkan unsur Deleuze'un (1994) 'tekrar' ve 'taklit' yaklaşımının içindedir. Buna göre, ya bir şeyi aynen aktaran 'basit tekrar' yapan, ya da o şeye içindeki özgür yaratıyı da katarak değiştiren, 'örtülü/karmaşık tekrar' yapan anlayışlar devreye girmektedir. "Bu yaklaşım, (b)ağ kavramını açabilmek ve kullanabilmek için son derece elverişli bulunmaktadır, çünkü bağ ve ağın, mikro ve makronun yahut birey ve toplumun birbirinden ayrı unsurlar olmayabileceğinin somut ispatı, aynı zamanda model ve kopya arasındaki ilişkinin niteliğinde bulunmaktadır. Model ve kopya arasındaki ilişki bağlamında, siyasi ve etik tavırlar esas alındığında, birbirinden bağımsız olmayan iki gruptan başka bir ayrışma söz konusu olmadığı görülecektir. Bir başka deyişle, atalardan kalan gelenek, ritüel, norm, davranış biçimi, zihniyet ve yasaların yanı sıra, nesilden nesile aktarılanların tekrar ve taklit edilerek korunmasını ve sürdürülmesini arzu edenler ile, tekrar ve taklit ederek yeniyi üreten ve sahiplenen yaratıcılar ya da yenilikçiler arasındaki mücadele söz konusudur." (Yetişkin, 2008). Örnek olarak dünyanın herhangi bir yerindeki yerel bir çalgının iki farklı icracısı ele alınacaktır. İlk icracı nesilden nesile aktarımı gerçekleştirirken, ezgilerin korunmasını ve sürdürülmesini arzu ederek tamamen "basit tekrar" ve "taklit" yoluyla bu çalgıyı çalmaktadır. Diğer icracı ise, aynı deneyimleri "örtülü/karmaşık tekrar" ve "taklit" yoluyla değiştirerek yeniyi üretmekte ve sahiplenmektedir. İşte bu noktada, belirtilen iki bireyin mücadelesi söz konusudur. Birbirinden bağımsız iki farklı icracı gibi tanımlanan bu iki bireyin varlıklarını sürdürebilmeleri ise birbirlerine bağlıdır. Biri değişen dünya koşullarında, korunma ve sürdürülme arzusuyla aynı yerde durarak sadece riski düşünmekte, ifade etmekte ve kısır bir anlayışla kaybolmaktadır. Diğeri ise korunma ve sürdürülme arzusunu ürettiklerine taşıyarak, riske karşı yenilikler yaratarak, yeni ve sürekli değişen dünya düzeninde yerini almaktadır. Buna göre, 'basit tekrar' yapan kişiler veya araçlar eyleyen olamazken, 'örtülü/karmaşık tekrar' yapan kişiler veya araçlar eyleyen olabilirler. Latour; "eyleyenlerin, basitçe bir ağ içinde olduklarını ileri sürmek, vakit kaybından başka bir şey değildir. Herhangi bir fark yaratmayan eyleyen, hiçbir surette 'eyleyen' olarak ifade edilemez. Bir eyleyen... bir başkası için kesinlikle ikame edilemez olandır. O, bir olaydır. Deleuze'ün ifadesiyle beklenmeyenin gerçekleşmesidir" demektedir (Latour, 2005). Eyleyenlerin çoğalması, yeni ağların kurulması anlamına gelmektedir. Bu durum aynı küçük coğrafyalarda bile, örneğin küçük bir köyde, farklı ağların varolabileceği sonucunu doğurur. İşte bu sebepledir ki, Doğu Karadeniz Bölgesi müzikleri, içinde birçok ağı barındırmakta ve bu ağlar küçük köyler içerisinde bile varlıklarını sürdürebilmektedir. Bu köylerin içerisindeki müzikal yapı farklılıkları, dil, din, ırk farkı gözetmeyen küçük yerel ilişkiler ve etkileşimlerle yeni (b)ağların oluşmasına yol açmıştır. Bu ağlara bağlı olan bireylerin, eyleyenleri de her geçen gün değişmektedir. Unutulmamalıdır ki, bir birey birden fazla ağın içinde yer alabilir. Bu ağları kuran eyleyenlerin belirlenmesi Doğu Karadeniz Bölgesi müziklerine daha miyop bakmamızı sağlayarak 'mikro'nun kendisine inmemizi sağlayacak ve böylelikle Tarde'ın "herkes bir toplumdur" anlayışına varılmış olunacaktır.

Müzikal farklılıkların izahı

Değişimin ilk insan varlığından itibaren devam ettiği gerçeğinden hareketle, kültür ürünlerinin kökenini arayarak, otantik olanını, yoz olmayanını tespit etmek çok zor ve bir o kadar da çözümsüz bir uğraştır. "Miras olarak devraldığımız şeyler – kültür, tarih, dil, gelenek, kimlik duygusu – imha edilmez, ama parçalanır, sorgulamaya açılır, yeniden yazılır ve yeni bir yöne sokulur. Dilimizin ve

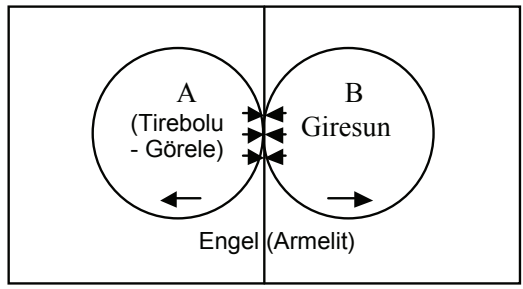
kimliklerimizin unsurları ve ilişkileri, ne yeni ve daha eleştirel bir uyumlu bütünde yeniden bir araya getirilebilir, ne de terk edilip reddedilebilir. Şimdi içinde bulunduğumuz mıntıka açıktır, boşluklarla doludur: Tekil bir merkeze, kökene ya da bakış açısına indirgenemez bir aşırılıktır. Bu aralıklarda ve yaşamlarımızın imlemesinde başka hikayeler, diller ve kimlikler de karşımıza çıkabilir ve deneyimlenebilir. Varlık, kimlik ve dil duygumuz, hareket yoluyla deneyimlenir ve hareketten çıkar: "Ben" bu hareketten önce var olup ardından da dünyaya katılmaz, "Ben" sürekli olarak dünyadaki böyle bir harekette biçimlenir ve yeniden biçimlenir... Ezelden beri ve umutsuzca yürüttüğümüz ayırma, içerme ve onarma çabalarımıza rağmen kategoriler daima sızdırır. "Ben"in açık (asla sonlu olmayan) bütünlüğünü biçimlendiren katmanlarından hangisi gereksiz, sahte ve yoz olduğu için elenecek ve hangisi saf, doğru, gerçek, hakiki, orjinal ve otantik diye adlandırılacaktır?" (Chambers, 2005). Böyle bir ayrım yapılamayacağı açıkken, hakim olan yaklaşımlar, siyasi irade ve toplum anlayışı sürekli olarak bizlere bir köken, otantiklik ve gerçeklik arayışını empoze eder. Oysa ki gerçek olan, hakikat olan yalnızca değişimdir. Burada garip olan nokta, değişimin toplulukların yeryüzündeki karışım alanlarının en yoğun olduğu, yer değiştirme hareketlerinin en sık yaşandığı alanlarda çok daha hızlı olmasıdır. Nitekim kitle iletişim araçlarının değişimin hızını arttırması da milyarlarca insana ulaşabilecek ağlar kurabilme ve onları çok kısa sürelerde karıştırabilme yetilerinde gizlidir. Chambers'ın belirttiği gibi "Hareket ve çoğulluk, her şeyi aynı ve görünüşte şeffaf olan "tarih" ya da "bilgi" söylemine indirgemeye çalışan her türlü mantığın kabusudur." (Chambers, 2005). Dolayısıyla bu çalışmada ne köken, ne otantik olan aranmayacak; değişimin sonucunda ortaya çıkmış olan hiç bir ürüne de yoz olarak bakılmayacaktır. Bunun yerine, ulaşılabilen en eski veriler yoluyla değişim süreci başlatılarak, değişim unsurları belirlenecek, sebepleri incelenecek ve sonucunda ortaya çıkan ürünler gündelik pratiklerde aranarak örneklendirilecektir. Bölgede müzikal farklılıkların oluşması bölgeye yerleşen ilk insanlar ve topluluklarla başlamıştır. Fakat, müzikal farklılıkları aydınlatabilecek yazılı ve sözlü kaynaklar, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından hemen önceye dayanmakta ve günümüzdeki müzikal yapı ile çok büyük farklılıklar göstermemektedir. Örneğin, mübadele döneminde bölgeden gönderilen Rumların –yani Ortodoks Hıristiyan unsurların– günümüzde bölge müziğine etkileri hala görülebilmektedir; fakat bölgede yaşadıkları dönemi tam olarak bu kaynaklara dayandırmak mümkün değildir. Çok uzun süreler boyunca bölgede var olan bu (b)ağın yaşadığı değişimleri inceleme olanağı azdır; fakat yine de tarihsel süreç araştırmacılara bir takım ipuçları sunmaktadır. Bu ipuçları çerçevesinde hangi yerleşimlerde hangi toplulukların yaşadığının ve bu toplulukların neler ürettiklerinin olabildiğince incelenmesi ve farklılık gösteren yerleşimlerde (b)ağ analizlerinin yapılması ile günümüz bölge müziklerinin değişim süreci ortaya konulabilecektir. Farklılık gösteren yerleşimlerde (b)ağlar yoluyla yapılabilecek bir çalışmada yerleşimlerin birbirleri arasındaki etkileşim alanları belirlenmeli ve bu etkileşimler açıklanarak (b)ağ oluşumları analiz edilmelidir.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde müzikal farklılıkların oluşumundaki diğer sebepler

Batıdan doğuya doğru gidildiğinde Ordu, Giresun, Trabzon ve Rize Doğu Karadeniz Bölgesi'nin denize kıyısı olan şehirleri, Gümüşhane ve Bayburt ise denize kıyısı olmayan dağların güney tarafında kalan şehirleridir. Artvin'in şehir merkezi ise sıradağların arka tarafında kalmakla beraber, Arhavi ve Hopa ilçeleri deniz kıyısındadır. Yeryüzü şekillerinin Doğu Karadeniz Bölgesi müzikleri için en önemli etkisi, kara ile denizin birbirine bağlandığı, yani sahil ile yüksek kesimlerin ve hatta dağların arka tarafıyla ulaşımın ve iletişimin kurulabildiği alanlarda görülebilmektedir. Bu yollar ge-

nellikle dağları yaran derelerin oluşturduğu vadilerde dereler boyunca uzanmakta ve hem denize, hem de dağların arka tarafında kalan iç kesimlere doğru devam etmektedir. Yolları belirleyen; iç kesimden geliş güzergahı değil, dağı aştıktan sonra buluşması gereken deredir. Bazı bölgelerde ise dereler iki yönlü olarak akmakta ve yolu bulmak daha da kolaylaşmaktadır. Dağlar eski dönemlerde günümüzdeki kadar rahat aşılamadığından ulaşımı sekteye uğratmış, dağların iki tarafında kalan insanların ilişki kurmalarını engelleyerek, bu insanların yüzlerini ulaşımın rahat sağlandığı tarafa dönmelerini sağlamış ve etkileşim ağırlıklı olarak bu yönde olmuştur. Fakat tarihsel sürece bakıldığında yolun bulunduğu her bölgede, dağlar aşılarak insanlar arasında ilişki ve dolayısıyla (b)ağ kurulmuştur. Örneğin, Armelit Dağı'nı aşarak iletişim kurabilen Tirebolu – Giresun arasındaki bölgedeki insanların ilişkisi böyledir. 1970'lerden sonra sahilden bağlanan yol Armelit'e tırmanma engelini kaldırınca, Tirebolu ile Giresun bölgelerinin ilişkileri artmıştır. Bir diğer örnek olarak Ovit Dağı verilebilir. Yılın birkaç ayı trafiğe kapanan dağ yolunun kuzey yamacında bulunan Rize-İkizdere ile güney yamacında bulunan İspir-Erzurum arasındaki ilişki yolun engel teşkil etmediği her an varlığını sürdürmektedir. Ulaşım olanakları, yerleşimlerin nitelikleri ve zorunluluklardan oluşan boşluklardan dolayı, bu boşlukların doğurduğu yenilikleri açıklamak konuyu biraz daha anlaşılır kılmak adına faydalı olacaktır. Böylece dere, yol, geçit, liman gibi ulaşım imkanlarını arttıran unsurların taşıyıcıların daha etkin olmasına; ağ, bağ ve (b)ağların bunlara göre şekillenmesine neden olduğu gösterilmiş olacaktır. Ulaşım olanakları yani herhangi bir araçla veya yaya olarak çevre alanlara ulaşım imkanı, (b)ağların kurulabilmesi adına çok önemlidir ve (b)ağın işleyişini oldukça rahatlatır. İki farklı yerleşimi iki farklı bağ olarak düşünürsek, ulaşımla birlikte süreç içerisinde gerçekleşecek olan taşınmalar ve sonrasında oluşan farklılıklar, ulaşım sürdükçe bunun sürekli bir döngü haline dönüşmesi ve değişimin sürekli hale gelmesi, bu iki yerleşimin (b)ağ alanı oluşturmasını sağlayacaktır. Tam tersi düşünüldüğünde ise, ulaşımın sağlanamadığı alanlarda, taşınma ve dolayısıyla etkileşim gerçekleşmeyecek, bu alanlardaki iki farklı bağ, kendi bağsal değişimlerini yaşayacaktır. İki farklı yerleşim örneğinden devam edecek olursak, yerleşimlerin niteliği bu noktada belirleyici olacaktır. Yerleşim alanının sahilde veya yüksekte olması, dere kenarındaki düz veya dağdaki engebeli bir arazide olması, mevsimsel olarak ulaşımın kapanıp açılabildiği bir alanda olması gibi sebepler, taşınmanın, etkileşimin ve değişimin niteliğini ve hızını belirleyici olabilmektedir. Unutulmamalıdır ki, ilişkiler ne kadar yüksek düzeyde ise, taşınma ve sonucundaki (b)ağ oluşumu da o kadar etkin olacaktır. Zorunluluklardan oluşan boşluklardan dolayı, boşlukların doğurduğu yenilikler de aslında insan hayatının pek fazla görülmeyen bir gerçeğidir. Ulaşım olmamasından kaynaklı zorunlulukların insanları başka alanlara yönlendirdiği belirtilmişti. Ulaşımı bulunmayan iki yerleşim başka alanlara yönlendiğinde ortadaki alan bir boşluk oluşturmaktadır. İşte bu boşluk aynı zamanda daha farklı (b)ağların oluşması için bir zemin sağlamaktadır. Örnekleyecek olursak, arazi yapısından dolayı ulaşımı olmayan veya zor olan iki yerleşimin yakın alanlarında karşılıklı ilişki kuran bireyleri, burada taşınma işlemini gerçekleştirir ve ardından burada bir (b)ağ haline dönüşürler. Daha sonra rahat ulaşım sağlayabildikleri alanlara bunu taşıyabilirler. Böylece birbiriyle hiç veya çok az ilişki kurabilen bu iki yerleşim arasındaki boşluk yeni bir farklılık doğurmuş olur. Bu durum, üçüncü bir yerleşimin iki alanla iletişim kurması sonucunda da oluşabilir. Görüldüğü gibi yukarıda belirtilen unsurlar birbirine bağlantılıdır. İletişim kurmanın ve (b)ağ oluşumunun elbette ki birkaç yolu veya unsuru yoktur. Bu unsurlar gibi sayısız iletişim kurma, taşıma ve taşınma şekilleri geliştirilebilir. Bunların açıklanmasındaki amaç aynı zamanda bağ ve (b)ağın altındaki anlamların da anlaşılmasını sağlamaktır. Bu noktada yukarıdaki örneklerle ilerlersek; bağ, farklı yerleşim-

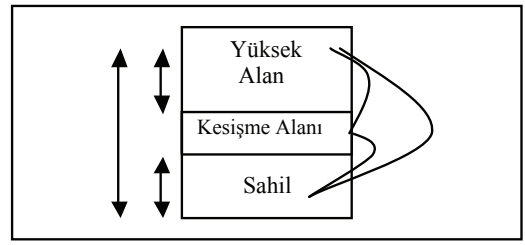
lerin kendi içerisinde kurmuş oldukları ağdan oluşmaktadır. (B)ağ ise karşılıklı etkileşim ve taşınma sonucu ortaya çıkan yenilikler ve değişimler ile kurulan bir döngüsel ağ gibi düşünülebilir. Meydana gelen alanda hem bağ, hem de (b)ağın gözlemlenmesi mümkün hale gelir. Doğu Karadeniz Bölgesi'ne yeniden dönecek olursak, ulaşım, yeryüzü şekilleri, iklim, geçiş yolları, yaylacılık yapılan alanlar vb. faktörlerin kültür taşınmasına ve (b)ağlara olan etkileri batıdan doğuya doğru açıklanacaktır.

Şekil 1. Tirebolu ile Giresun arasındaki etkileşimin yönü

İlk önemli nokta Armelit Dağı'nın 1930'lara kadar ulaşımı kesmesi ve daha sonra da 1970'lere kadar yolun bozuk, engebeli, dar ve virajlı olmasından dolayı ulaşımı engellemesidir. Bu durum, Tirebolu, Görele, Eynesil gibi Giresun'a bağlı ilçelerin her anlamda yüzünü Trabzon bölgesine dönmesine, etkileşim ve alış-verişin bu yönde oluşmasına sebep olmuştur. Bahsedilen bölge ile dağın diğer tarafında kalan Giresun'a ait diğer bölgeler birbirleriyle farklı yapıdadırlar. (Şekil 1).

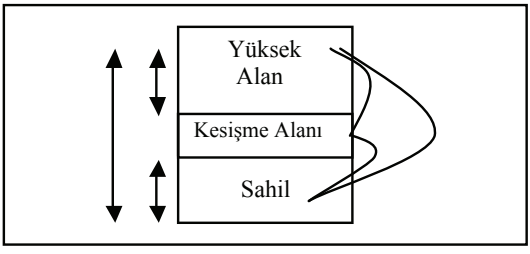
Tirebolu-Torul arasında kalan vadi ile Trabzon-Torul arasında kalan vadi, arkadan gelen yolun ortak ürünler taşımasından dolayı benzeşiktir ve iç bölgelerde kalan yayla alanlarının da ortak olması gibi sebepler dolayısıyla yakın ilişkiler de kurulmuştur. Özellikle yüksek kesimde Kürtün, Özkürtün, Şalpazarı, Tonya ile Maçka'nın yüksek kesim-

Şekil 2. Sahil ile yüksek alan arasındaki etkileşim ve taşınma

lerinde, sahilde ise Tirebolu, Görele ve Beşikdüzü'nde bu etki çok açıktır. Bu üçgen içerisinde kalan diğer bölgelerde de hemen hemen aynı ürünler tüketilmesine rağmen farklılıklar gözlenmektedir ve bu olgu (b)ağlarla açıklanma zorunluluğunu gerektirir. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde sıra dağların denize paralel olarak uzanması, hem dağların zirve noktalarında kuzey ve güney yamaçları farklı kılarken, hem de belli yerlerdeki sahile yakın yükseklikllerin teşkil ettiği engellerle sahil-kırsal farklılığını oluşturmaktadır. Şehir merkezlerinde, kozmopolit yapılarından dolayı taşınma yoğundur ve bu alanlar her türlü etkileşime açık yapıdadır. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde liman ticaretinden dolayı şehir merkezi olarak ele alınması gereken alan sayısı fazladır. Örneğin, Tirebolu sahiliyle, iç kesimleri arasında hem liman ticaretinden, hem de yükseklikten kaynaklı farklılıklar çok belirgindir. Vakfıkebir – Tonya, Akçaabat – Düzköy, Trabzon – Maçka, Pazar – Hemşin, Hopa – Borçka için de durum aynıdır. Sahil – kırsal farklılığının en önemli gözlem yerlerinden biri de Rize sahilinden itibaren görülmektedir. Cimilden (İkizdere'den doğuya doğru bir alan) Hopa'ya kadar kalan tüm bölgenin yüksek kesimlerinde yaşayan halk kendine Hemşinli demektedir. Fakat sahilde Rize, Çayeli, Pazar, Ardeşen, Fındıklı, Arhavi ve Hopa'da farklı topluluklar, özellikle de Pazar'dan öteye Lazlar meskundur. Kırsalda kalan tüm bu alandaki etkileşim fazlayken, sahil ile etkileşim kısmen daha azdır. Buna rağmen bu bölgelerde taşınma farklı yollarla sağlanmakta, sahil ile yüksek kesimler arasında ilişki kurulabilmektedir. (Şekil 2).

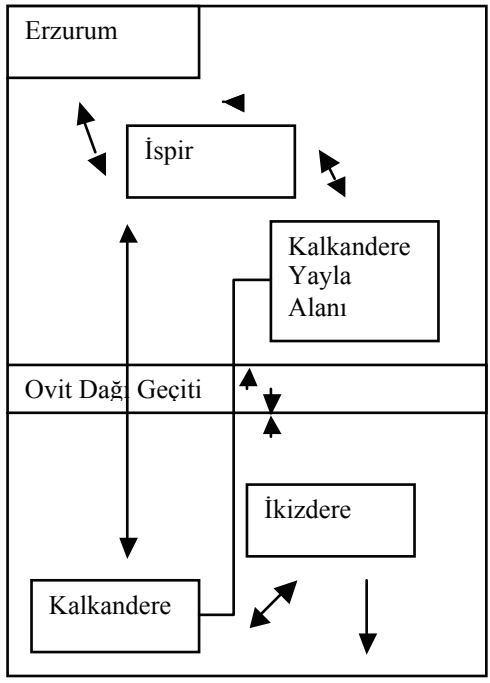
Şekil 2'de görüldüğü gibi, kesişme alanında bulunan etkileşim hem sahili, hem de yüksek kesimi etkilemiştir. Yani iki yönlü taşınma söz konusudur. Bunun sonucunda da yüksek alan ve sahil, süreç içinde (b)ağ haline dönüşecektir. Buradaki alanı 60 km olarak varsayalım. Kesişme alanı da 28. ile 32. km arasında kalan alan olsun. 1 ile 28. km'ler arasında tamamen kapalı halde yaşayan, yani muhafazakar olan ve kendi ağına güçlü bağlarla bağlı bir topluluk, 32 ile 60. km'ler arasında da aynı şekilde kapalı halde yaşayan başka bir topluluk bulunsun. 28. ile 32. km'ler arasında bu iki topluluk aynı köylerde, aynı yerleşim alanlarında veya komşu alanlarda yaşamakta olsunlar. Bu durum sonucunda kuracakları etkileşim ve kendi bağları içerisine bu bölgeden gerçekleşecek olan taşınma, farklılıkları doğuracaktır. Başka bir anlamda, kesişme alanında yaşayan bireylerin sahile inmesi sonucunda sahildeki insanlar yüksek alanın kültürü ile farklı bir şekilde etkileşerek, bu kültüre sahip olma arzusuyla önce basit tekrar yapacak, ardından da karmaşık/örtülü tekrar yoluyla onu değiştirip yenileyerek, farklı olanı yaratacaktır. Böylece sahil ile yüksel alan arasındaki (b)ağ kurulmuş olacaktır. Aynı şekilde kesişme alanındaki bireyler yüksek kesim içindeki ağda etkileşimi sağlayarak, sahilin kültürünü farklı bir biçimde yükseğe taşıyacaklardır. Bu taşınma işleminden çıkan en önemli sonuç, müzikal farklılıkların oluşumunda kökenin yetersiz kalmasıdır. Çünkü birbirine düşman olan iki topluluk arasında bile, bu ilişki ve taşınma kaçınılmazdır. Dolayısıyla sahil ile yüksek kesim arasındaki bireyler, yüzyıllar süren uzun bir süreçte dahi iletişim kurmamış ve sonrasında da kurmak istememiş olsalar bile, (yani ne kadar muhafazakar, milliyetçi veya güçlü bağlarla kendi ağlarına bağlanmış olsalar bile) artık bir (b)ağ haline dönüşmüşlerdir. Dağların tam olarak ardında kalan ve gerek yeryüzü şekilleri, gerekse iklim açısından farklılık gösteren bölgeler de aynı şekilde yüzlerini iç kesimlere dönmüş ve bu bölge halklarıyla daha güçlü (b)ağlar oluşturmuşlardır. Trabzon'dan fırtınalı ve yağmurlu bir havada başlayan birçok yolculuğun Maçka'dan Zigana'ya doğru sislerle ve bulutlarla birleşmesi ve Zigana Geçiti'nin aşılmasıyla havanın günlük güneşlik bir hal alması yalnızca iklimi değil, o bölgede yaşayan insanları, dolayısıyla müzikleri de etkilemiştir. Yüksek rakımlı dağları aşamayan bulutlar dağın bir tarafını sürekli sise, dumana ve yağmura mahkum kılarken, dağın diğer yamacında 1 km'lik mesafe bile geçilmeden güneş hakim olmaktadır. Yeryüzü şekilleri, yol yapıları, virajlar, engebeler, dereler, evler, yapılar, hayvanlar, bitkiler, kısacası herşey, yani kültür artık değişmiştir. Ara bölgeler veya geçiş bölgeleri olarak ele alınabilecek alanlar ise oldukça dardır. (Şekil 3).

Şekil 3. Dağların geçiş bölgelerinde etkileşim ve taşınma

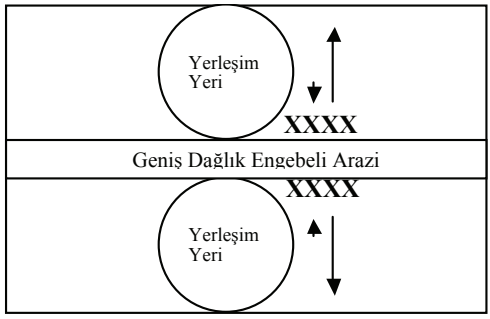
Örneğin, Gümüşhane'ye bağlı Kürtün ve Torul, Harşit Vadisi ve Trabzon yolu üzerinde bulunduğu için, Tirebolu'dan ve Trabzon'dan başlayarak gelen ağlar içinde bağlıyken, Torul'a çok yakın mesafedeki Gümüşhane'de ve Gümüşhane'nin güneyinde kalan bölgelerde bu etki giderek azalır. Aynı durum Çaykara – Bayburt, İkizdere – İspir, Hopa – Borçka için de söz konusudur. Diğer bir örnek olarak, Çaykara'nın dağların en yüksek yamaçlarından bağlandığı Bayburt'a yakın bölgelerinde iki yönlü etkileşim sonucunda kurulmuş (b)ağlar mevcutken, Bayburt merkezde bu etki daha az, Bayburt'un güneyinde ise neredeyse yoktur.

Ovit'te ise daha özel bir durum söz konusudur. Hem iklimsel açıdan, hem yaylacılık geleneğinden, hem de zorunluklardan dolayı özel bir etkileşim alanı ve (b)ağ oluşmuştur. Doğu Karadeniz Bölgesi'nin en yüksek rakımlı geçitine sahip olan ve Rize – Erzurum karayolu bağlantısını sağlayan Ovit Dağı'nda yaylacılık yapan İkizdere halkının, dağın arka yamacını Kalkandere'den gelen halka yaylacılık için vermesi, özellikle Ovit Dağı Geçiti ile İspir arasındaki Çapans bölgesinde sahile çok yakın bir konumda bulunan Kalkandere halkıyla İspir halkını yakınlaştırmış ve (b)ağ kurmalarını sağlamıştır. Oysa Kalkanderelilerin İkizdere ve İspir ile kurduğu bu etkileşim İspir'in güneyindeki Erzurum istikametine doğru hiç bir alanda görülmemektedir. Buna göre, taşınma olayı çok karmaşık bir yapıdadır. İkizdere – İspir arasındaki iklime ve engebeye dayalı taşınma zorluğu sahile çok daha yakın bir yerleşimde bulunan Kalkanderelilerin yaylacılık geleneği ve İkizdereliler tarafından zorunlu olarak dağın arka yani güney yamacına itilmeleri ortaya çok farklı bir taşınma durumu ve (b)ağ çıkarmıştır. (Şekil 4).

Şekil 4. Kalkandere ile İspir arasındaki etkileşim, taşınma ve (b)ağ alanları

Bazı bölgelerde de Şekil 5'te görüleceği gibi dağın arka tarafıyla ilişki tamamen kesilmiştir. Örneğin, Kaçkar Dağları'nın hiç bir şekilde geçit vermemesi Hemşin coğrafyası ile dağın arka bölümünü birbirinden ayırmıştır.

Şekil 5. Geçit vermeyen dağlık alanlarda etkileşim yönü

Böylece etkileşim alanlarının en yoğun olduğu bölgeler, bu bölgelerdeki müzikal farklılıklar ve taşınmaların sebepleri açıklanmıştır. Bu doğrultuda bütüncü veya organizmacı bir hareket yerine, tekilci hareket etmek ve yerel kültür ürünlerine inerek bölgeye daha da mikro bakmak gerekmektedir.

Sonuçlar

Doğu Karadeniz Bölgesi müziklerinin farklılaşması, başka bir deyişle kendi içerisinde yerel kültür ürünlerinin etkileşerek çeşitlenmesi, (b)ağsal düşünceden yola çıkılarak eyleyen, ağ, bağ ve (b)ağlarla ifade edilmiştir. Elde edilen sonuçlar aşağıdadır:

- (B)ağsal düşüncenin kullanılmasıyla birlikte belirlenen müzikal farklılıklar aslında bölgenin tarihsel arka planıyla da yakından ilişkilidir. Bu alanlarda yaşanan taşınmalar ve etkileşimler kökten sapmayı sağlayarak ortaya yeni bir oluş, yani (b)ağ çıkarmaktadır. Bu sebeple kök aramak yerine, geçmişteki etkileşim ve değişim hareketlerinin incelenmesi ile bölge müziklerine daha tarafsız ve gerçekçi yaklaşmak mümkün olacaktır.
- Eyleyenler 'sahip olma' yoluyla etkileşime girdiği müzikler, oyunlar vb. yerel kültür ürünlerini kendilerine benzeterek, iletişimin başından itibaren değişimi başlatmaktadır.
- 'Basit tekrar' geçmişin tekrarından ibarettir ve yaratının bulunmadığı bir yapıdadır. Bu sebeple eyleyen olabilmek, yani değiştirme yetisine sahip olabilmek karmaşık/örtülü tekrarı gerektirir. Böylece, basit tekrarı da kapsayan karmaşık/örtülü tekrar yoluyla değişim, yani müzikal farklılıklar da meydana gelmektedir.
- (B)ağın oluşabilmesi için mutlaka etkileşim alanı gerekmektedir. Hiç bir şekilde iletişim imkanı bulunmayan alanlarda taşınma ve etkileşim söz konusu olmayacağından, değişim de olmayacaktır. Bu durum, (b)ağın oluşamayacağı ve ağın yalnızca kendisine bağlı olan bağlarla etkileşebileceği anlamına gelmektedir.
- Doğu Karadeniz Bölgesi'nde eyleyenler 'sahip olma' davranışını sıklıkla göstermişlerdir. Aynı ezginin bir çok değişik çeşitlemesini, bir çok yörede, hatta aynı köyün içinde dahi görebilmek mümkündür.
- Doğu Karadeniz Bölgesi, tarihsel süreçte yaşadığı yoğun göç ve yer değiştirme hareketleri, savaşlar, ticaret vb. unsurlarla sürekli etkileşim içinde olmuştur. Özellikle şehir merkezleri ve ulaşım güzergahları üzerinde bulunan alanlar bu durumdan çok daha fazla etkilenmiştir. Etkileşimi ve taşınmayı hızlandıran bu unsurlar bağların defalarca farklı (b)ağlara dönüşmesine neden olmuştur.
- Doğu Karadeniz Bölgesi'nde coğrafi konum, fiziksel şartlar, yeryüzü şekilleri, dereler, iklim gibi unsurlar taşınma yönlerinin oluşmasında belirleyicidir ve bir çok alanda müzikal farklılıkların oluşumunda etkin olmuşlardır.

Kaynaklar

Akay, A., (2002). *Kapitalizm ve Pop Kültür,* Bağlam Yayınları, İstanbul.

Akay, A., (2004). *Tekil Düşünce*, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Chambers, I., (2005). *Göç, Kültür, Kimlik*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

De Tarde, G., (2004). *Monadoloji ve Sosyoloji*, Çeviren Doğan Ö., Öteki Yayınları, Ankara.

Deleuze, G., Guattari, F., (1990). *Kapitalizm ve Şizofreni: Bin Yayla*, Çeviren Akay, A., Bağlam Yayınları, İstanbul.

Deleuze, G., (1994). *Difference and Repetition*, Çeviren Patton, P., Columbia University Press, New York.

Latour, B., (1999). *On Recalling ANT*, Derleyen Hassard J., Law, J., *Actor Network Theory, The Sociological Review*, Blackwell Publishers, 15 – 25, Oxford.

Latour, B., (2002). *Gabriel Tarde and the End of the Social, The Social in Question. New Bearings in History and the Social Sciences,* Derleyen Joyce P., Routledge, Londra.

Latour, B., (2005). *Reassembling the Social. An Introduction to Actor – Network – Theory*, Oxford University Press, Oxford.

Yetişkin, E. B., (2008). (B)ağsal Düşünce: Toplumbilimin Gündelik Pratikler Üzerinden Sorunsallaştırılması, *Doktora Tezi*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.